

groep 3-4

Poefff

**Educatief materiaal bij de
audiovisuele voorstelling**

kunst- en cultuurmenu:

Kunstmenu

discipline:

Audiovisueel

Colofon

Dit is een uitgave van:

Kunst Centraal

Postbus 160

3980 CD Bunnik

tel: 030 - 659 55 20

fax: 030 - 659 05 10

e-mail: info@kunstcentraal.nl

internet: www.kunstcentraal.nl

Ontwikkeling:

Paul Moonen

augustus 2012

Tekstcorrectie:

Elvira van der Kooij

Eindredactie:

Dorothe Joosen

Vormgeving:

BMD, Bunnik

Lay-out:

Studio HdeK, Ineke de Wit

Copyright:

© Kunstcentraal, Bunnik

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande, schriftelijke toestemming van Kunst Centraal.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Over de voorstelling en de makers	6
Vorbereiding leerkracht:	
Lessenoverzicht	9
Vorbereiding op het voorstellingsbezoek	10
Lessen voor de voorstelling	
Les 1: laat de poppetjes dansen	11
Les 2: Naar Poeffff	12
Lessen na de voorstelling	
Les 3: Samen de voorstelling bespreken	13
Les 4: En nu... Projecteren maar!	15

Inleiding

Kunstmenu

Dit project maakt deel uit van het Kunstmenu, dat Kunst Centraal organiseert om leerlingen te laten kennismaken met professionele kunstuitingen. In zijn of haar schoolloopbaan heeft een leerling alle zes disciplines bezocht (theater, muziek, literatuur, film, dans en beeldende kunst).

Discipline

Audiovisuele kunst

Doelgroep

Dit project is geschikt voor de groepen 3/4 uit het primair onderwijs.

Doelstelling educatief materiaal

Het doel van dit educatief materiaal is om de leerlingen voor te bereiden op de voorstelling die ze gaan bezoeken. Hoe beter de leerlingen voorbereid zijn, en hoe meer zij na afloop hun ervaringen (creatief) kunnen verwerken, hoe meer ze van de activiteit zullen genieten en ervan kunnen leren.

De lessen in deze handleiding voldoen aan de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie. Bij elke les staan specifieke lesdoelen beschreven die hierbij aansluiten.

Kerdoel 54

De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren.

Kerdoel 55

De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen reflecteren.

Organisatie

U kunt de uitvoeringsdata en –tijden op de website vinden op uw gemeentepagina.

Kwaliteit

Wij vragen u nadrukkelijk na afloop van het project uw bevindingen met ons te delen via het waarderingsformulier. Uw reactie/waardering is voor ons stimulerend en richtinggevend bij de kwaliteitsverbetering van onze diensten. Wij wensen u veel plezier bij de uitvoering van dit project.

Over de voorstelling

De voorstelling Poefff is voor leerlingen van groep 3 en 4 een zeer bijzondere kennismaking met zelden vertoonde lichtbeelden in combinatie met ter plekke gemaakte geluiden en muziek. Leerlingen van deze leeftijd zullen de direct gemaakte projecties en muziek fascinerend ondergaan. Ze zullen meegeslept worden in een fantastische wereld van verrassende en raadselachtige beelden. Omdat dergelijke voorstellingen maar weinig vertoond worden, is deze geselecteerd voor het Kunstmenu van Kunst Centraal.

De donkere ruimte waar de voorstelling plaatsvindt bestaat uit een groot wit doek, waarop geprojecteerd wordt. Naast het doek zit een muzikant in het halfschemer die met verschillende instrumenten en allerlei voorwerpen geluid maakt. Twee andere 'spelers' bevinden zich op pakweg 5 meter van het doek en projecteren met verschillende apparaten lichtbeelden op het doek.

De 40 minuten durende voorstelling begint met een schaduwprojectie van een sierlijke boom waarin twee vogeltjes broeden. Uit het ei komt een vogeltje gekropen na een dans met een vlinder waarna het verschillende avonturen beleeft. Als het de wereld verkent komt het in contact met andere dieren; een kat, een wijze uil, maar ook vreemdsoortige waaierwezentjes. Aan het eind ontmoet het een ander vogeltje en gezamenlijk vliegen zij de wereld in.

Alle beeldprojecties worden door prachtige muziek(instrumenten) en bijzondere geluiden begeleid. Bij elkaar vormen ze een uitzonderlijk unieke voorstelling.

Over de makers

Beeldend theatergroep Lichtbende bestaat uit beeldende kunstenaars Marie Raemakers, Rob Logister en de muzikanten/componisten Axel Schappert en Alex Simu.

Naast Lichtbende maken zij deel uit van theatergroep Musiscoop en cultuureducatiegroep Projectie Project. Het werken met lichtbeeldprojecties is voor beide groepen een opgebouwde ervaring van ruim 15 jaar experimenteren met het fenomeen licht en schaduw.

Lichtbende brengt de ervaringen en kennis uit deze twee formaties samen. Hierbij staat de combinatie van beeldende kunst, projecties en muziekcomposities centraal.

Musiscoop is ontstaan uit de motivatie van Ida Lohman om het medium toverlantaarn als haar individueel expressiemedium te verkennen en dat met livemuziek tot een lichtconcert uit te bouwen.

Zo zijn in 2006 “Groot Licht Circus” en in 2007 “Toverslag” ontstaan. Musiscoop speelt deze voorstellingen nog steeds op internationale festivals en heeft een unieke plek in de poppentheaterwereld opgebouwd. Omdat Musiscoop sterk verbonden is aan Ida Lohman wordt na haar overlijden in 2007 onder deze naam geen nieuwe productie meer gemaakt.

Projectie Project, één van de cultuureducatieve projecten van Marie Raemakers en Rob Logister, is een modern schimmenspel waarbij kinderen de mogelijkheden van licht- en schaduwspel onderzoeken met behulp van overheadprojectoren. Een al doende ontwikkelend theateronderzoek met een bijzonder visueel, experimenteel karakter en wezenlijke aandacht voor de rol van het kind als producent van cultuur. Het wordt aangeboden als cultuureducatieproject voor scholen en is geschikt voor alle leeftijden.

Uit deze praktijkervaring met kinderen zijn vele verrassende beelden voortgekomen die als inspiratie dienen voor Poefff. Hun verwondering en beleving over de vele mogelijkheden van lichtbeelden, beeldverhalen, geluiden en muziek maken zijn ervaringen die gebruikt worden in de voorstelling. Vanuit een fascinatie voor de verrassende beelden en beeldverhalen die het werken met kinderen en projecties opleveren, experimenteert Beeldend Theatergroep Lichtbende al ruim vijftien jaar met het fenomeen licht en schaduw.

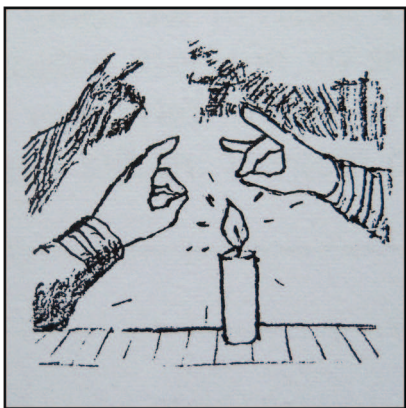
Met Poefff brengt Lichtbende hedendaagse, experimentele toverlantaarnvoorstellingen. De beelden en de muziek worden speciaal voor elke voorstelling gemaakt en live gespeeld.

Zie voor extra informatie www.lichtbende.nl

Achtergrondinformatie voor de leerkracht

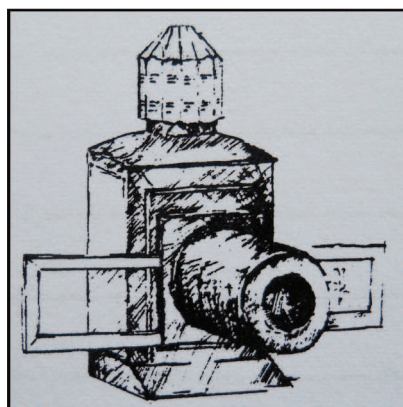
Projecteren: van schimmenspel naar film

Heel vroeger maakten mensen afbeeldingen in rotsen en grotten. Later werden er met verf schilderijen gemaakt. Al deze afbeeldingen hadden een statisch karakter. Vandaar dat men probeerde ook bewegende beelden te maken. Toen het vuur was uitgevonden was het niet moeilijk om een schaduw op een muur te laten bewegen. Door een voorwerp of een paar handen te bewegen voor het vuur of een kaars, ontstonden er bewegende beelden. Op Java gebruikte men wajangpoppen die men voor een vuur liet bewegen. Het schimmenspel was uitgevonden.

In de 17e eeuw kwam de toverlantaarn in gebruik. Het was een blikken kastje met daarin een kaars als lichtbron. Een lens vergrootte de projectie. Op glasplaten werden gekleurde plaatjes geschilderd en in de toverlantaarn gestoken. De lantaarnist vertelde er bij de projectie een verhaal bij. Lopend van stad naar stad met de toverlantaarn op de rug en een draaiorgel op de buik, wist de lantaarnist zijn publiek te trekken.

Later werd de kaars vervangen door gaslicht, wat een feller en scherper beeld gaf. Ook de lenzen werden beter. Vanaf 1845 waren er ook toverlantaarnplaten die uit twee lagen bestonden en onafhankelijk van elkaar met een hendeltje bewogen konden worden. Op het ene plaatje was bijvoorbeeld de zee met een lucht te zien, op het andere plaatje een scheepje. Door het hendeltje te bewegen ontstond de illusie van beweging: een deinend scheepje op de golven. Uiteindelijk werd het gaslicht vervangen door een elektrische lamp in de toverlantaarn.

Eigenlijk waren deze manieren van projecteren voorlopers van de film die in 1895 in Parijs werd uitgevonden door de Gebroeders Lumiere. Vanaf toen konden beelden snel achter elkaar worden geprojecteerd tot een echte film.

Tijdens de voorstelling Poefff maken de 'spelers' ook gebruik van toverlantaarns. Door sjablonen en verschillende materialen in de lichtbundel van de toverlantaarn te houden ontstaan soms de mooiste lichtvormen of lichteffecten.

Vorbereiding leerkracht: lessenoverzicht

Les	Korte inhoud van de les	Ter voorbereiding	Nodig
Les 1: Laat de poppetjes dansen	De leerlingen knippen figuurtjes uit papier. Deze worden op een lange satéprikker geplakt. De leerlingen bewegen de figuurtjes voor een zaklamp en de schaduwen worden op een muur of een A4'tje geprojecteerd.	Per 5 leerlingen is één zaklamp nodig. Knip een figuurtje in wit-, zwart- en krantenpapier uit en zie wat de resultaten zijn als ze geprojecteerd worden d.m.v. een zaklamp. Versier het figuurtje van wit papier met kleine stukjes papier die meerlaags op het figuurtje worden geplakt. Deze zal meer lichttonen opleveren.	Diverse soorten papier: wit papier, zwart papier, krantenpapier, scharen, satéstokjes, zaklampen, projectievel.
Les 2: Naar Poefff	Bereid de leerlingen voor op de voorstelling 'Poefff' van Lichtbende.	Zet de internetpagina alvast klaar op het digibord.	Digibord met internetverbinding.
Les 3: Samen de voorstelling bespreken	De leerlingen wisselen uit wat ze tijdens de voorstelling gezien, gehoord en ervaren hebben. Ze delen hun ervaringen met elkaar om de voorstelling meer te doen bekijken i.p.v. alleen te consumeren.	Lees de 3 stappen met de bijbehorende bespreekvragen van tevoren door.	Bespreekvragen.
Les 4: En nu: Projecteren maar	De leerlingen maken m.b.v. doorzichtige (afval) materialen een projectiefiguur a la Poefff.	De leerkracht doet van tevoren een oproep aan de leerlingen om de genoemde materialen te verzamelen.	Doorzichtig (afval-) materiaal, zoals, lege flesjes (met of zonder opdruk), boterhamzakjes, verpakkingsmateriaal, gekleurde stukjes transparent plastic, scharen, lijm, zaklampen, enz.

Vorbereiding op het voorstellingsbezoek

Voraf

Binnenkort gaat u met de leerlingen een voorstelling uit Kunstmenu bezoeken. Indien de voorstelling buiten uw eigen school plaatsvindt (een andere school, een gymzaal, een gemeenschapshuis of een theater) vertel dan iets over die locatie. Vertel ook hoe de reis ernaartoe gaat, en waar bijvoorbeeld de garderobe en de toiletten zijn. Of de locatie een professioneel theater is, of een locatie die eenmalig als theater gebruikt wordt. Geef aan dat in beide gevallen de regels voor theaterbezoek gelden.

Kijken naar een voorstelling

Leerlingen moeten vaak nog vertrouwd raken met het kijken naar een voorstelling. Een voorstelling is live en wordt dus uitgevoerd waar je bij bent. Het gedrag van het publiek is van invloed op de kwaliteit van de voorstelling. In positieve, maar ook in negatieve zin. Leerlingen zijn allemaal vertrouwd met televisie kijken. Het bijwonen van een voorstelling is iets heel anders.

Wilt u de volgende gedragsregels met leerlingen en ouders doornemen?

1. Kom op tijd, het is niet altijd mogelijk om na aanvang van de voorstelling binnen te komen!
2. Zorg dat de leerlingen op school zo laat mogelijk naar het toilet zijn geweest.
3. Niet eten en drinken tijdens de voorstelling.
4. Lachen, naar aanleiding van de voorstelling, mag altijd.
5. Praten tijdens de voorstelling is heel storend voor de spelers, dus niet doen.
6. Zoek als leerkracht een overzichtelijke plek zodat u de leerlingen kunt zien.
7. Verdeel de begeleiders over de leerlingen, laat hen niet bij elkaar zitten.

De dag van de voorstelling

Zorg dat u vijf minuten voor aanvang aanwezig bent. Laat de leerlingen in groepen de zaal binnenkomen, jongere leerlingen eerst. Leerkrachten en andere begeleiders, bijvoorbeeld ouders, kunnen het best verspreid over de zaal gaan zitten. Het is niet de bedoeling dat ouders, behalve diegene die als leerlingbegeleiders zijn gevraagd, bij de voorstelling aanwezig zijn.

Lessen voor de voorstelling

Les 1

Laat de poppetjes dansen!

Korte lesinhoud

De leerlingen knippen figuurtjes van circa 10 cm groot uit verschillende soorten papier en deze worden op een lange satéprikker geplakt. De leerlingen bewegen de figuurtjes voor een zaklamp en de schaduwen worden op een muur of een A4'tje geprojecteerd.

Lesdoelen

Aan het einde van de les zijn de leerlingen in staat om:

1. creatieve figuurtjes te knippen uit papier en deze te bewegen voor een lichtbron.
2. te begrijpen hoe het begrip 'projectie' werkt.

Benodigdheden

Diverse soorten papier: wit papier (licht doorlatend), zwart papier (niet licht doorlatend), krantenpapier (laat patronen en letters door), scharen, satéstokjes, zaklampen, projectievel.

Opstelling

Laat de leerlingen in groepjes van 4 à 5 leerlingen werken. Per groepje is dan één lamp of zaklamp nodig.

Tijd

45 min

Vorbereiding

Vraag of leerlingen van thuis een zaklamp mee mogen nemen. Per 5 leerlingen is één zaklamp genoeg. Knip een figuurtje uit wit-, zwart- en krantenpapier en zie wat de resultaten zijn als ze geprojecteerd worden d.m.v. een lamp of zaklamp. Versier het figuurtje van wit papier met kleine stukjes papier die meerlaags op het figuurtje worden geplakt. Deze zal ook meer lichttonen opleveren.

Inleiding

5 min

Vertel de leerlingen dat ze in deze les iets gaan maken *'dat er is, maar eigenlijk ook niet'*. Wie kan het raadsel oplossen? Vraag de leerlingen of zij het begrip 'projecteren' kennen. Vertel uiteindelijk wat projecteren is: een afbeelding via een lichtbundel ergens naar toe sturen. Door een sjabloon voor een lichtbundel te houden, ontstaat er schaduw op de muur (of op een vel papier).

Kern

30 min

Maak de klas zo donker mogelijk en laat de zelfgemaakte voorbeelden zien achter de zaklamp. Beweeg de figuurtjes van links naar rechts, maar ook van dichtbij de zaklamp tot ver weg van de zaklamp zodat de figuurtjes groter en kleiner worden. Prik met een schaar ter plekke in één figuurtje een gaatje en zie wat dat oplevert bij de projectie.

Daag de leerlingen uit m.b.v. diverse papersoorten verschillende figuurtjes uit te knippen en deze te versieren met meerlaagjes papier. (Let op: donkere kleuren zoals bruin, donkerrood, donkerblauw, enz. laten geen licht door dus hebben hetzelfde effect als zwart papier.)

De leerlingen gaan aan de slag om hun eigen bijzondere projectiefiguurtje(s) te maken.

Afsluiting

10 min

Deel per groepje een zaklamp uit. De leerlingen projecteren hun zelfgemaakte figuren op een vel A4 en bekijken elkaars resultaten. Eventueel kunnen enkele figuurtjes voor de beamer van het digibord geprojecteerd worden.

Les 2

Naar Poeff

Korte lesinhoud

Bereid de leerlingen voor op het zien van de voorstelling Poeff van de Lichtbende.

Lesdoelen

Aan het einde van de les zijn de leerlingen in staat om:

1. te weten waarvoor een toverlantaarn wordt gebruikt
2. te weten welk gedrag van hen verwacht wordt tijdens de voorstelling

Benodigdheden

Digibord met internetverbinding

Tijd

15 min

Vorbereiding

Zet de internetpagina <http://www.youtube.com/watch?v=YTZDne0zgqc> klaar op de computer.

Inleiding

Vertel dat de leerlingen in de vorige les eenvoudige projecties gepresenteerd hebben. Vertel dat de leerlingen naar een voorstelling gaan waarbij twee beeldend kunstenaars en een componist een voorstelling hebben gemaakt met heel bijzondere toverlantaarnprojecties.

Kern

Vertel de leerlingen dat de voorstelling een live voorstelling is, waarbij de voorstelling ter plekke gemaakt wordt. Ter vergelijking: bij een film wordt de film door één operateur in de projectorroimte aan gezet. Tijdens de voorstelling Poeff maken de drie mensen de voorstelling op dat moment. Ze mogen niet gestoord worden.

Om een indruk te krijgen wat de leerlingen gaan zien tijdens de voorstelling kan een filmpje op youtube bekeken worden. Zie <http://www.youtube.com/watch?v=YTZDne0zgqc>

Afsluiting

Neem met de leerlingen de gedragsregels door die op pagina 10 staan vermeld, zie: Vorbereiding op het voorstellingsbezoek.

Lessen na de voorstelling

Les 3

Samen de voorstelling bespreken

Korte lesinhoud

De leerlingen wisselen o.l.v. de leerkracht uit wat ze tijdens de voorstelling gezien, gehoord en ervaren hebben. Ze delen hun ervaringen met elkaar om de voorstelling meer te doen bekijken i.p.v. alleen te consumeren.

Lesdoelen

Aan het einde van de les zijn de leerlingen in staat om:

1. Wat ze ervaren hebben te vertalen naar andere leerlingen
2. Wat andere leerlingen hebben ervaren tot zich te nemen en wellicht tot nieuwe inzichten te komen

Benodigdheden

Bespreekvragen (hieronder)

Opstelling

Kring

Tijd

20 minuten

Vorbereiding

Lees de 3 stappen met de bijbehorende bespreekvragen van tevoren door.

Nabespreken van de voorstelling

Als u met uw leerlingen de voorstelling heeft bezocht kunt u deze nabespreken volgens onderstaand stappenplan. Dit kan voorkomen dat in de nabespreking alleen gevraagd wordt: *vonden jullie het leuk?* In de kunsteducatie gaat het erom om een open houding te bewerkstelligen. Een meer verdiepende vorm is het nabespreken van kunstproducten aan de hand van de volgende vragen.

Stap 1 – benoemen en analyseren

- *Hoeveel spelers heb je gezien?*
- *Waar bevonden ze zich?*
- *Wat gebeurde er OP het grote doek? of: Welke voorstellingen op het grote doek kun je nog herinneren?*
- *Wat gebeurde er NAAST het grote doek? of: Heb je gezien wat de muzikant deed?*
- *Wat gebeurde er VOOR het doek (dus IN de zaal)? of: Heb je gezien wat de twee spelers zoal deden?*
- *Wat voor soort apparaten heb je gezien?*
- *Hoeveel toverlantaarns denk je dat er gebruikt werden?*
- *Wat voor muziek heb je gehoord?*
- *Welke geluiden heb je gehoord?*
- *Waarom denk je dat de spelers zwarte kleding droegen?*
-

Stap 2 – interpreteren en associëren

- *Waar denk je dat de voorstelling over ging?*
- *Waar moest jij tijdens de voorstelling aan denken?*
- *Hebben we allemaal hetzelfde gezien?*
- *Waarom heet de voorstelling ‘Poeffff’*
-

Stap 3 – waarderen en oordelen

- *Wat vond je het mooist, het leukst, het spannendst, het vrolijkst, het meest verdrietig?*
- *Welke projectie viel je vooral op, en waarom?*
- *Wat vond je bijzonder aan deze voorstelling?*
- *Als je de voorstelling nog een keer zou zien, zou je dan anders kijken of op andere dingen letten?*
- *Zou je willen dat nog meer kinderen of je ouders deze voorstelling zouden bekijken? Waarom?*
-

Oproep voor de volgende les

Vertel de leerlingen dat zij in de volgende les een doorzichtige figuur gaan maken van afval- en verpakkingsmateriaal. Dat kan als iedereen voldoende material van huis meeneemt. Door meerdere exemplaren van iets mee te nemen, kan er onderling geruild en material verknipt en verdeeld worden.

Aan de volgende materialen valt te denken: doorzichtig plastic, plastic met structuren erin, bobbelplastic, boterhamzakjes, snoeppapiertjes in diverse kleuren, stokjes en ijzerdraad in verschillende diktes om mee te bouwen, satéprikkers, veertjes, gekleurde kralen, stoffen materialen zoals jute en kant, draadjes en touwtjes enz..

<i>Korte lesinhoud</i>	De leerlingen maken m.b.v. doorzichtige (afval) materialen een projectiefiguur a la Poefff.
<i>Lesdoelen</i>	Aan het einde van de les zijn de leerlingen in staat om: 1. Op creatieve wijze een projectiefiguur te maken 2. Hun projectiefiguur voor een zaklamp tot leven te laten komen.
<i>Benodigdheden</i>	Doorzichtig afvalmateriaal, zoals, lege flesjes (met of zonder opdruk), boterhamzakjes, verpakkingsmateriaal, gekleurde stukjes transparent plastic, scharen, lijm, zaklampen, draadjes, touwtjes, stukjes doorzichtige stof, zoals jute, kant enz. Zie tip aan het eind van les 3.
<i>Tijd</i>	45 minuten
<i>Vorbereiding</i>	De leerkracht doet van tevoren een oproep aan de leerlingen om het genoemde materiaal te verzamelen.

Inleiding

5 min

Vertel de leerlingen dat zij een bijzondere doorzichtige figuur gaan maken van afval- en verpakkingsmateriaal net zoals die in de voorstelling Poefff voorkwamen. Laat de leerlingen experimenteren met de materialen. Laat ze – voordat ze materialen aan elkaar vastlijmen – eerst controleren (met de zaklamp) of de materialen wel voldoende licht doorlaten.

Kern

30 min

De leerlingen maken een fantasie projectiefiguur.

Afsluiting

10 min

Projecteer, net als in de eerste les, de gemaakte figuren in een verduisterde klas.